

СТРАЖИЛОВО

Власник и уредник
ЈОВАН ГРЧИЋ

У Новом Саду, 21 фебруара 1893.

ПЕСНИШТВО

СВЕТА КЊИГА

Међ' сенкама густим сумрачних борова,
Ту, где веје мирис планискога цвећа,
Ти боравиш дане тихога живота,
Бог једини знаде колико столећа.
Никада у лету преминулих дана
Пуних борбе, крви, славе или бола
Вал живота бурног није се пролио
У мирно криоце самотнога дола,
Нит се грешна рука подигнути смела
Да те вргне у свет из мртвога мира.
У светињи само молитвеног часа
Кад загуди звоно с глухог манастира
И подигне душу пут неба висока,
Тражио те жељно пун вере и страха
Путник из даљине жедан воде живе
Ил' побожна мисо седога монаха —
Ко ти беше творац, где ли му је име?
Међ' редови није слатких молитава —
Он погребен давно кô сен без имена
Под обраслом плочом у гробници спава,
Заборављен скупа са прошлoшћу мутном.
Али ко те чита, том се дижу груди
А душом пролети слутња непозната
И чудна се слика кроз машту пробуди:
Спавају долине, ведра поћ се спушта,
Мртви мир понада врхове од гора,

Кроз немирне сенке кô очице будне
Сузне звезде трепћу с лазурнога мора.
У том часу монах печујним кораком
Иступа из храма, застане и гледа:
Подојно је доба, — после дугог бдења
Грлиће га изба уморна и бледа
Ал' пре светог санка још раскида венац
Весела и сласти са бледога лика
Па нем и гологлав с покајањем пада.
Пред образом боним првог мученика,
Шапће и моли се у светом ужасу
Ил' под тајном силом страха надземнога
Занеми да чује ил' осети живо
Струју Духа светог и присуство Бога,
Трепери и слуги откуцаје срца
Невидљивог духа, што над њиме дине
И занет се дигне, да трепетном руком
Анђеоске речи у књигу запише. —
А у мрачној гори топла поноћ трепти,
Клоуло дрвсће сања мрачне снове
И врџоце шуји. Но у мртво доба
Ко га оно сада по имену зове?
Да л' то шапат страсти облеће му избу
Да умрлог доба у самоћи сети
Оног, што у огњу светог надахнућа
Презирући земљу над звездама лети?...
Ленский

ЦРНА ПТИЦА

Снег покрио брег и дољу,
Уништио мило цвеће;
Крај прозора моје собе
Једна црна птица леће.

Знам ту птицу, знам и песму,
Песму њених црних груди,
Песму чудну, што у срцу
Тако миле снове буди.

Сада ћути птица ова,
Ал' кад дођу ноћи мајске,
Из њезиних топлих груди
Одјекнуће песме рајске.

Весела је птица ова,
Ма да сумор свуда влада:
Она снива лепше дане,
Пролећу се она нада.

Ну пролеће мог живота,
Мирисаво моје цвеће,
Минуло је, увело је —
Вратити се никад не ће...

С. Д. Мијалковић

МОЈ ЦВЕТАК

Дуго, ах, дуго лутах
по белом свету том,
спрам себе тражах цветак
пољаном, градином.

А где, баш украј мене
одавно пуни цвет —
и занесе ми миљем
и срце и памет.

И овог света гајим
још једну само жуд:
да мој малени цветак
на жарку стиснем груд.

Лељо

МОЈА ЗВЕЗДА

Док још бејаш дете лудо,
У часима еретних дана
А у своме загрљају
Причаше ми мила нана:

Да је судба сваком створу
Дала звезду дивна сјаја,
Да га прати кроз сав живот,
Живот патња, живот ваја.

Слушао сам као дете
Слатке речи с уста њени',
Ал' им смисао душа млада
Не умеде да процени.

Кад дорастох на ми с' душа
Занесе за дивни снови,
Кад упознах идеале,
И за њима с' душа пови:

Тад ми на ум паде нана
И чудесна прича њена
Па потражих своју звезду
Пут небеских васељена.

Но на небу залуд тражах
Своју звезду, своју ерећу,
Очајање обузе ме,
Да је никад паћи не ћу.

Али тада сред очаја
Видех чарне очи њене,
Очи, које својим сјајем
Звезде могу да замене.

И душа ми млада рече,
Да те чарне љубим очи,
Јер љубећи очи њене
Љубим звезду своје моћи.

И м' ја је звезда једном
Међ другама својим сјала,
Ал' омрзну свет небески
Па је с неба доле пала.

А кад паде, распршта се
У два ока, очи њене,
Из којих ће веља срећа
За ме јадна да просевне.

Она мене јадна теши,
Кад ме тешки јади ломе —
Угаси л' се једном она,
И моја ће срећа с њоме.

Ипанов

НА ЛЕДУ

Окрилатише ноге,
летимо као стрела;
у мојој чврсто стоји
твоја ручица бела.

Над нама гавран гракће,
и грозна зима студи —
ал' бујно пролеће струји
кроз моје вреле груди.

Лељо

Ш Е Н У Л А

Слика из Сарајева

(Свршетак)

III
Прођоше двије пеђеље.
У Каравиде сваку вечер сијело.
Искупи се ђевојака, искупи мо-
мака па у смијеху и шали другарице
дорађују испрошеници недовршену
прђију, а момци уз каву и духан дирају
их и разговарају.

Док им досади и рад и разговор те
поскоче па се ухвате у коло — тутњи
магаза.

Један пут два долазила и Велика па
тек изостаде.

Не има је једне па ни друге ни треће
вечери.

Рекоше, болесна је.

Звао Пециреп све хећиме из реда, и
наше и оне швапске.

Гледали је они, лункали је по свази па
тек врте главама.

Давали јој њекакве врагове, да пије,
и она пила, а не оздрвила.

И, за чудо, није лежала.

По цио дан хода, а из магазе па двор,
а са двора у магазу — све бијаше у ње-
какву поелу.

Ђекад јој дође па пјева, пјева — ори
се и магаза и двор; ђекад закука — да
ти је срце од камена, проплакало би.

Питали је: шта јој је?

А она:

„Сама не знам. Дође ми тешко, тешко
— не умијем вам казати. Кад се исплачем,
лакше ми је.“

Рекоше:

„Да кажемо, шенула је, пије; али ће,
бели, шенути.“

IV

Дошла јој једног дана Каравида, да је
види.

„Баш си ми добро дошла!“ вели јој
Велика. „Иде ми се, а не имам с киме
— бабо ми отишао послом у чаршију.“

„Па да идемо!“ пристаје Каравида.

„Да идемо —?“ и Велика се мало за-
мисли. „Ја! Да идемо на бембану. Много
ми се допада онај шум, она ломњава, онај
поглед уз брдо, а чини ми се, пијесам
онђе била — пола је вијека.“

И пођоше раме уз раме, руку за руку,
као прије толикијех мјесеца.

Мало су говориле, идући кроз пануције.

Тек кад промакоше мимо ону турску каву на Миљацки и кад се из далека зачуо потмули пљусак сребршијех таласа, што се ломљаху о брвна на бембаша, тек тада ће Велика:

„Дакле у другу неђељу?“

„У другу, ја!“ радосно прихвата Каравида а засвијетлила очима. „И ти ћеш доћи, чини ми се лакше ти је. Без тебе ми весеље не би било потамап.“

„То је у божјој руци!“ уздахне Велика.

„Ма ето ти је добро. Нијеси толико ни блиједа; а и хећим — они наш — рече мојему бабу, чула сам својијем ушима: ваља је удати.“

Суну крв Велики у лице.

„А, погодио је!“ и Каравида радосно пљесне рукама. „Ту тебе боли! Зато ти не има лијека у апотеци! Е, види ти ње, а мени ништа и не говори!“

„Не будали, бона!“ љути се Велика.

„Није добро, што тајинш,“ не да се збунити Каравида, Ето ја — казала сам теби, другарици, што ми бјеше на срцу, и то ми поможе. Кажи и ти мени, кажи! А већ не ћеш се покајати.“

„Да ти кажем? Теби? Шта да ти кажем?“

Велика се мало колебала.

„Видим, њешто имаш; осјећам, њешто тајинш — исповједи ми се, среће ти! Ти волиш! Ето си опет порумењела — страх те, да не волиш за наго, па не смијеш да кажеш. Ма ја бих ти помогла. О, ти не знаш, што бих све ја теби с драге воље учинила!“

„Ти би, а мореш ли?“

„Добро си почела. Продуљи, продуљи!“

„Рекла си: све?“ као не вјерује Велика.

„Све!“ одлучно ће Каравида.

„Јеси ли то добро одмјерила?“

„Јесам!“ лакше ће Каравида, а поче њешто зенети.

„Има“, и Велика је сваку ријеч оштро изговарала, а право је у очи јој гледала. „на свијету, што ја хоћу, што ти хоћеш — би ли могла то дати?“

Замисли се Каравида, а спушти очи.

„Па — могла бих,“ једва ће заустити, „што да не могу? Да заиштеш полу срца мога, ја бих ти је дала. Кад теби не бих, а коме ћу?“

Биле су дошле на Миљацку, онђе, ће је ријека издубила себи врло дубоко корито баш уз саму стијену.

„Рече ли збиљу?“ пита је Велика, још не вјерујући.

„Тако је, како рекох!“ потврђује Каравида.

А Велики и глас и уснице задркташе:

„Онда ми дај — Пеша!“

„Шта рече?“ и Каравида не вјерујући, да је другарицу добро разумјела, задржи дах, а руком заклони ухо, да одбије шум Миљацке те да боље чује свако словце Великоино.

„Дај ми Пеша!“ понови Велика, а глас јој бјеше очајан као оно у измадњела просјака, кад иште залогај хљеба, да не скапа од глади.

Да је стотина топова рикнуло, Каравида рике не би чула; да је гром на три корака ударио, из његова тријеска Каравида би само разумјела страховит одјек: дај ми Пеша!

„Ја га волим, Каравида! Дај ми не би био дај, сунце ми не би било сунце, ако он не буде мој. Да се дигне све Сарајево на ме, да ми отме Пеша, ја бих због њега борбу прихватила. Мени не има живота без њега — он мора бити мој!“

Каравида ријечи није чула; њој је у ушима зујао тријесак: дај ми Пеша!

Велика је ухвати за раме:

„Не знам, како га ти волиш, али га ти не мореш вољети као ја. Зато мора бити мој.“

Освијестила се Каравида.

„Зар и онда, ако те он не ће?“ и Каравида само што не заплаче.

„И онда. Ја њега хоћу, било да ме воли, било да не воли. Видиш ли, колико га волим!“

„Ја само видим,“ полако ће Каравида, „колико себе волиш. Лијено! А што онда од мене иштеш Пеша?“

„За сада је твој.“

„Зар мислиш, да се и то море поклонити? Зар би ти доста било, да кажем: не ћу га, нека га теби? Зар се ту не пита он? Није ти стало, да ли ће те хотјети он?“

„Он? А што да не ће? И ја сам из добре куће; и моје лице није ружно, и ја сам женска страна — што да ме не ће?“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

„Ма ти си ми сама говорила, да он мене воли!“ љути се Каравида.

„Па што је с тијем? Он тебе воли, док те види.“

„Па?“

„Не треба да те види па ће те заборавити.“

„А како да ме не види? Да се кријем?“

„Како да те не види, како — како — како било. Тек те не смије више виђети, јер само тако море бити мој.“

„А што само тако? Зар ће он, кад не види више мене, баш тебе завољети? Зар не има више ђевојака у Сарајеву? Ти си болесна, Велика! Ти не знаш, што говориш.“

„Ти не знаш, што говориш! Мало час си рекла: све ћеш ми учинити, а сад ти криво, што ти штем Пеша.“

„Бог ми је свједок,“ и сузе заиграше Каравиди у очима, кад их диже горе, „да бих ти и њега дала. Дала бих га и другима, а теби најрађе; али он, он!“

„Шта он?“

„Хоће ли он пристати, да га ја као играчку поклањам? Он мисли, он осјећа. Послије оних ријечи, што их је мени говорио, смијем ли помислити, да ће он моћи бити срећан с тобом? Ја га толико волим, да ми је његова срећа дража од моје, да бих ти га на једну ријеч његову уступила, само ако он призна, да ће бити с тобом срећан.“

„Да ти призна? Што ће то? Кад тебе не буде, он ће те жалити и прежалити; а већ моја ће брига бити, да онда буде мој!“

„Кад ме не буде, велиш?“ И Каравида се прекрсти. „А како да ме не буде?“

„Умријећеш!“ хладно ће Велика.

Трже се Каравида.

„Умријети? Не умире ми се, Велика!“

„Мораш умријети да Пешо буде мој,“ шкришне Велика.

„У питању је срећа Пешова. Кад би се она морала купити мојом смрћу, радо бих умрла; али ја знам, а и Бог на небу зна, да се срећа Пешова купује мојијем животом и ја ћу живјети. Ти би зар и том пијеном, да мене у гроб оћераш, купила Пеша? Зар поред толике мржње на другарицу море бити у твом срцу онолико топле љубави, колико треба да усре-

ђиш Пеша? Не дам ти Пеша! Не бих ти га сад дала, ни кад бих њиме само ја располагала!“

И Каравида поносно диже главу.

„Како ти то охоло велиш: не дам! Лијено! Не дај га! Али ћеш га дати, јер ћеш умријети.“

„Рекла сам: не ћу!“

„Не ћеш?“ сикне Велика кроз зубе, а мржња и пакост исписаше ружне црте по оном блиједом јој лицу те се на модрици свака длачица исправила. „Не ћеш?“ понови она, а конгуљаве јој руке као клијеште дохватише обле руке Каравидине.

„Не ћу!“ одговара Каравида, а од страха не бијаше у њену гласу оне одлучности од прије; од страха, ма да бијаше јача, и не помишљаше, да се опре силени, којом ју је Велика повукла стрмој обали Миљанке; од страха није у први мах ни разумјела, у коликој је опасности.

„А знаш ли,“ јетко прихваћа Велика, да си у мојијем рукама? Знаш ли, да те могу у часку ринути у овај вир па да те не има? Видиш ли ону бубицу, што је вир обрће у ковитлац? Гле, како се отима, да побјегне! Вир је не пушта — ено је вуче даље! Тако ћеш се и ти отимати, али заман!“

И док је то говорила, од остраг је обухватила Каравиду.

Тек сад се разби сав Каравиди, тек сад она виђе, шта јој грози. Под грчевитим стезањем Великинијех руку пробуди се у Каравиди, море бити доцкан, жудња, да се спасе. Пред хладним недрима дубокога вира, што је могу сваки час пригрлити, да је из загрљаја више не пуште, оживље у Каравиди, дотље усавана, воља, да се брани, да се не да.

„Не дајте ме!“ отимље јој се из груди више дрека но вика, а свом се снагом одупре у назад.

„Нико ти не море помоћи!“ бијесно јој се одзива Велика и потисне је.

Осјетила Каравида, да јој не има спаса, јер под ногама на глаткоме камену изгубила је ослонац те се спотакла и клекнула, а није се по бјесомучним ријечима своје другарине могла надати милости, па у томе

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

страшном часу, предавши се кобноме уде-
су, прошапуће презорно:

„Зар мислиш, да ће те икада моћи по-
гледати Пешо, кад чује, да мене носиш
на души?“

Мало застаде Велика.

„Мислиш,“ одговара она загушљивијем
гласом, „моћи ће ико и помислити, да сам
те ја отисла? Никога не има, да нас види.
Кад ме запитају: шта то би? казаћу им:
омакла си се.“

„Лијено си смислила, и доликује ти.
Тек једно заборављаш: а онај горе?“

Велики се руке мало размакоше, но
још је не пушта.

„Кад би ти хотјела,“ узмеће она, а
једва дише, „да одеш, куда било, тек да
то нико не дозна, да не зна Пешо, и да
не знају, ће си — поклонила бих ти живот.“

„Не гуши зуба! На то не бих никада
пристала. Или с Пешом или њако! До-
врши!“

Наста одсудни тренутак.

Каравида осјети, да Велика зане из све
снаге и да је гурну.

Каравида стиште очи.

Грдно се преварила.

Мјесто да је Миљачка својим студом
загрли, осјети Каравида под собом тврду
стијену па отвори очи.

Чисто себи не вјерује, па трља очи
у невјерици.

Лежала је на путањи, а пред њоме на
самој обали клечи Велика очију пунијех
суза.

„Не знам,“ јецала је Велика. „како би
мени било, да сам на твојему месту. Чини
ми се, ни ја не бих драгана ни за свој
живот дала; али не знам, бих ли имала
снаге, да то у овако страшном часу, у
каквом си ти мало час била, тако јуначки
и одржим. Но једно је, што добро видим:
видим, колико га ти волиш, а већ прије
сам виђела, колико он тебе воли. И мржња
ми се претворила дивљењем. Да, ја се ди-
вим тој твојој љубави. Гријех би био, не-
опростив гријех стати на пут толикој љу-
бави. Будите срећни!“

Нађе се у чуду Каравида: да ли то
збиља говори она иста Велика, што мало
час шћаше, да учини страхан гријех?

„Не чуди ми се!“ наставља Велика и
полако устаје. „Обезумила ме љубав. У
часку мишљах, могу ти гријехом на силу
преотети Пеша. Лудо ми мишљење! И теби
хвала, али не теби, већ хвала твојој љу-
бави, што ти је у мало пређашњем часу
мојега бјеснила, мојега лудила у уста
метнула ријечи, које ми просвијетлише па-
мет те не учиних, са чега бих данима,
мјесецима, море бити годинама умирала.
Тијем си ми платила, богато платила за
оно, што сам те с Пешом саставила.“

Послије онога страха, послјије овијех
мекијех ријечи Великинијех Каравида не
могаше једне заустити, а вреле јој сузе
одаваху, да су је обузели осјећаји, које
ријечи не знају истумачити.

„Ја волим Пеша,“ опет ће Велика, „а
чудне сам ћуди. Кад видим, да ми га не
даду, дође ми, да га сама на силу узмем.
Не питам, с киме ћу се о њега побити;
не мислим, хоћу ли учинити гријех; мени
је само то у глави, да он мора бити мој.
То ме држи који тренутак и ја не знам,
што радим, ја се бојим те своје ћуди.
Страх ме је, да ће ми то безумље у та-
коме тренутку једноме угушити сваку бољу
мисао, да ће ми непрозрачним покривалом
застрти ум, те ће ми лудило казивати, што
да чиним, а несвјесна воља послушаће га.
Ја се тога бојим и морам стати на пут
тој ћуди, морам је сломити, уништити.“

Каравида није разумијевала, шта је то,
што је тако чудноватим мислима мамило
те још чудноватије изразе у другарице
јој, и, не знајући, не слутећи циља такоме
говору, слушала ју је, не бунећи је ни
једном ријечју.

„Видиш ли онај вир, којијем сам ти
мало прије пријетила? Кажу, онђе је то-
лико дубоко, да би стала цијела велика
црква заједно с кулом, а да се крет не
види. Онђе на дну мора бити врло добро.
Нити се чује овај страхан жубор, што га
таласи валовите Миљачке дижу, нити се
види ово сунце, ово зеленило, што човјека
овоме свијету привлачи, нити се зна за
љубав ни за мржњу. Истина постела је
онђе хладна!“, и Велика се стресе, а го-
ворила је као да је сама. „Али ако! Ту
на дну не осјећа се ни врелина ни хладноћа.“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

„Велика!“ дрекне Каравида, тек сад прозирући кроз ону маглу Великинијех ријечи, шта је смјерила.

„Погледај ону гранчицу!“ и Велика пружи прет виру, а и не види Каравидина ужаса. „Дочепео је вир па је врти, врти. Ено је вуче доље, а она се не да. Испријечила се те стала као човјек на меку калу, па полако, полако упада на ниже. До половине је увукао вир. Гле! како се прегибље — отима се. Само што не проговори, само што не викне: помажите! Будало! Што се бојиш? Под водом ти не ће бити горе, но што ти је сад. Одвојена си од стабла, од оца и мајке, од свега, што ти је драго — што се браниш? Што ће ти још живот? Та и онако ћеш свенути далеко од својијех. Боље ће ти бити ту на дну, но да те вода на обалу избаци и да ти сунце сву крв испије па да се од сухоте скоцаш и да те грабљива рука човјечја дохвати и у ватру баци. Смрт ти је овђе, смрт те чека и послије, па нека се бар и то што прије сврши. Буди јунак! Тако! Тони, тони! Ма што ти је? Што си опет издигла главу? Што још врхом провирујеш? Да знаш, како је тамо доље добро, не би се ни часка отимала. Хајде! Или чекни, малко чекни! Заједно ћемо!“

И вода пљусну.

Вир се отвори и затвори, а поврх њега падуше се неколики мехурићи, ситнији и крушнији, па тек попуцаше.

И чу се само страшип јаук па тек би као и прије: таласи Миљацке и даље се ломљаху о брвна, а вир је и даље играо коло, које је повео прије незапамћенијех година.

V.

Мало послије враћале се тијем путем неколике Сарајлије.

Из далека запазише женску прилику; лежи као трупац баш уз саму обалу; мало да мрдне па би је прогутала она дубина, да је више никада живу не врати.

С тешком је муком освијестише.

Каравида је отворила очи, али што је говорила о виру, о Велики — ти, Боже, знај!

Више је одијеше, по што је одведоше кући.

Шест неђеља није устала, а, док је боловала, буњчала је.

Њен бабо и они, што су је гледали, имали су шта и чути.

Из опијех испрекиданијех ријечи разабрали су странну истину, која се у брзо и потврдила, кад је Миљацка избацила Велику.

Сви је жалили, искрено је жалили, али тек рекоше: Велика је шепула.

* * *

И данас, кад Пешо са својом Каравидом изађе на гробље, да прелију гробове својијех родитеља, не заборављају прелити и онај гроб, у којему је једна утопљеница бравила мртвијем санком.

Мита Живковић

МРКИ ВУК

Историски роман Адама Креховјецкога

Превео с пољског Рајко

ПРИСТУП

Винч од Шамотула

Великим злочиним и несрећом остаде обележена година господња 1331.

Винч од Шамотула, родом Наленч, војвода познањски, доведе у земљу креташку силу, да се освети краљу Владиславу, кога зваху Локтек, што му је одузео великопољско намесништво.

Пролише се потоци крви, читава се земља зави у црно; где беше камен, остаде рушевина; где беше дрво, гариште и пепео; где пре цвџеташе живот, весеље, обиље, оиде остадоше цигло гробови, невоља и очајање...

У последњем часу, кад већ беше пропаст на прагу, раскаја се Винч, одметну се од Креташи и, с помоћу његовом, смрви краљ најездничку силу у крвавом боју код Пловаца. Победа је та,

WWW.UNILIB.B
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

да како, купљена потоцима свеже крви и новим осиромашењем небројених породица.

А беше то бој, у коме се, с једне стране, бораше неутољива мржња и жеђ за уништењем, а с друге стране стајаше на белези крајно очајање целог народа. Обе стране напрегоше сву снагу. Креташи знађаше, да то бојиште одлучује о његовој моћи а и краљ Локтек знађаше, да се код Пловаца ради о животу народном, о његову опстанку и будућности.

И очајање се показа јачим од мржње. Слови се сила креташика под ударцима народа у обрани. Али тај изнурени народ не осети сласти тога славља.

Настаде мир — али палик на самртни мир. По гариштима и развалинама виђаху се као махните прилике, које нељудским гласом призиваху освету издајници. Беху то они, који у тим крвавим метекима изгубише породице и имања, губећи, у исти мах, памет и разум. Смејаху се детињим смехом, или плакаху без јаука, а падаху као мухе — од глади.

Неки, мршави као костури, у дроњцима, израњени, бежаху од места до места. Виђаху се полуделе жене, које трчаху насумце и приповедаху, без икака реда, како су им поубијани мужеви и деца.

А догађало се и то — и то беше најужасније у томе ужасу — догађало се, да се ти јадници бацаху једно на друго и убијаху узајмиче за парче леба, криу одела, за најкукавичије склоности. И што је још преостало нетакнуто од креташикога оружја, то уништаваше до краја тај дивљи рој огладнелих и сулудих људи. Жеђ за пустошењем, крвожедна грабежљивост овлада духовима. Из потока проливане крви, које земља не могаше попити, ни реке прогутати, дизаху се ужасна непарења, која омамљиваху духове и затвараху срца. . . Живот људски изгуби сваку вредност у тој забуни.

На несрећу, губици и порази се ређаху једно за другим. То страшна суша, која уништаваше усеве и испијаше реке до дна, то кужни ваздух — „црна смрт“, то снези — који падаху сметовима, у мају, на засејана поља, то вихари и буре, које чунаху из корена стародавне храстове. Као да је сама природа помахнитала скупа с људима, који, не знајући шта да чине и куда да се склоне од божје деснице, ил' пужаху на коленима по земљи, уздигнутих руку небу, вапјући за милост, ил' се скућваху у

оружане гомиле и, гоњени дивљом помамом, разношаху страх, смрт и палеж.

У једним те истим устима спајаше се топла молитва с подругливим хуљењем; у једном те истом срцу живљаше побожан занос с крвожедном грабљивошћу; а онај, који се изјутра молио с јауком у храму божјем, поћу је гњурао у крви и постајао лупеж без срца.

Стадоше се састављати у вели е разбојничке чете. На чело им се често истицаху познати витезови, чешће туђе протухе, који плачкаху, што се још дало уљачкати у опустошеној земљи, на измицаху у Поморје и немачке крајеве.

А главни зачетник свију тих несрећа, Винч Наленч од Шамотула, сеђаше у Кракову, краљу уз колена, са свим без погибли. После онога срећнога боја код Пловаца краљ му је све опростио а повратио му још и нека достојанства. Но у Великопољску, где беше некада готово неограничен господар, не смеше се ипак војвода одмах повратити. Страшна се мржња дизаше онде против њега; стари завидници подигоше главе, а сељаци, упронашћени креташиком најездом, на сав глас проклињаху име издајничково. Винч знађаше, да му сада онде не ће дати ни подићи гласа, нити владати као некада, да би могао и главом платити, кад би се дреко повратио.

Род његов, Наленчи, беху, до душе, онде силни, али сада морадоше ћутати. Од памтивека беху они на гласу као разуздани и брзи на буне. Још кнез Примислав I мораде с њима да се бори, а син му Примислав II само што је, својом храброшћу, метнуо на главу круну Храброга, наде под ударцем убилачке њихове руке. Спрегоше онда Наленчи с исто тако силним родом Заремба, на дајући одушке мржњи на Примислава, не устручаваху се ни да служе као средство брандбуршким маркграфовима. За то издајство и убиство краљево, које беше повод многогодишњим смутњама, одузете су им различите части и достојанства. Не имађаху права да се облаче у скрлетно одело ни да се боре у првим редовима витешким, а нека им имања, као град Чариков, преузе краљевска благајница.

После много година стало се већ заборављати на срамотну казну и Наленчи се опет ослише, кад ето у Винчу, који је својим достојанством и значајем повратио стару славу роду своме, — узавре бунтовничка крв, а његова издаја подсети на стара злочинства Наленча.

Добив ипак опроштење од краља, Винч ми-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

пиљаше само о том, како ће се докопати изгубљене моћи и власти. Сеђаше у Кракову, а као звер затворена у к везу, тако осеђаше грижу на савести и немир у души. Болело га је љуто и што му нема жене, коју је оставио у Шамотулама, а коју је волео од срца, јер беше лепа и добра, да се не може приказати. Занесен охолошћу и гневом, отео се из њена загрљаја, не пазећи на молбе и заклинање, не пазећи на њено стање, да ће на скоро постати мајком, и отишао је у Маријенбург, крешком мајстору Лудеру, бруншвичком кнезу, да доведе његове разуздане чете, не би л' се осветио краљу. Од то доба није ју видео, а добијаше само непоуздане гласове. Знађаше да је жива и да је, на брзо по његову одласку, дошло на свет, у Шамотулама, дете његово, ћерка, коју прозваше Мартом по материну имену.

Али он не мишљаше о том детету. Пред очима његове душе стајаше непрестано жена, тужна, уплакана, где крши руке у очајању. Тако ју виде последњи пут, а тако беше бесан, да ју, молећиву, нељудеки одгурну те је пала на колена, јечећи глухо. Тај га јек буђаше сада иза ена и Винч ђишаше с постеле.

— Марта! Марта! — викаше у страху.

И пиљаше удиљ гласнике у Великопољску с заповешћу, да му жена дође у Краков, без оклевања. Но ти се гласници често пута не враћаху, а ако се који врати, донесе му немиле гласове, да му се жена, врло болесна и несрећна, склонила из Шамотула у Познањ, а оданде не може никуда, јер су путеви непоуздани, разбојништво се страшно раширило. А како ће болесна жена да иде, у тако време, с малим дететом? Причаху му даље, како сва чељад и сви дворани оставише жену омрзнута издајника.

На тај глас стресе се велика, охоло прилика Винчева, као да ју језа прође. Огњевитим очима мрко погледа, стиште песнице, а неразговетним гунђањем пређаше онима, који тражаху освете на невиној жени.

— Штепад! — шапну кроз зубе.

Беше то онда човек у најбољој снази. Слика и прилика витешка, јуначка; одважност му вираше из очију, дрскост се огледаше у крупним изразитим цртама. Глас му беше јак, навикнут на заповедање, а кретање тако, као да не допушта, да би му ко смео стати на пут.

Та се прилика не угибаше још под бременом брига, ал се савијаше као подсечен храст, кад су му ти гласници стали причати о страш-

ном опустошењу великопољске земље, о метежу и љутом разврату, који овладаше онде после ратне несреће.

— Камен на камену не остаде, — говораху. — А како је у земљи, тако је и у људским душама: злоћа све уништи. Нема речи, да се то исприча; суза, да се оплаче; молитава, да измоле милости. На страшну пропаст предана је та земља; око божје затворило се над њом, а ђаво је свемоћно завладао. Човек, који је видео, шта се онде догађа, не ће се поплашити ваљда ни пакла. Љубе је од крешкога мача оно лудо очајање, које не слуша ни писку деце, ни молбе жена, ни кетве старца. Разбојничке чорде прелетају читаву земљу и не праштају никоме, а нема ко да стане на браник. Лешине се ваљају по путевима несахрањене, ваздух зева смрћу, с димом од пожара и топлом паром од крви дижу се кетве до неба, из кога пада или гром, или облак скакаваца, или крвава дажда, која уништава усеве по пољу, нали траву, трује реке...

Винч слушаше, ћутећи, и само му усне дрхтаху, лице беше блеђе, а охоло се врат савијаше полахоко к земљи.

Али охолошћу надувено срце не допушташе још да се покаје.

Више пута се стискиваше песница, да удари у груди и да призна грех, који лежаше на души као камен, али уста, грчевито затворена, ћутаху.

— Нисам ја томе крив! — објашњаваше глас самољубља и охолости. — Светио сам се за неправду, а после сам све накнадио код Пљоваца... Краљ је опростио... Бог је опростио... људи морају опростити. Није на мени кривица за оно, што се је после догодило... за лудости и злочинства других...

Тако се је тешио Винч. Али кад се спусти ноћ и окружи га мрак ода свуда, кад сан не ће на очи, а ватра га стане палити и успамћивати чула, обузме га најпре жива жеља за Мартом и брига за њену несрећну судбину. После му не стајаше испред очију њена прилика, а указиваше му се земља опустошена војном и пожарем, крвљу заливена... Изгледаше му она као дивска телесина, у љутим ранама, коју кидаху дивље птичурине. Час опет виђаше читаве гомиле полуделих људи, који се превијаху у страховитим мукама, даваху од себе нељудеке гласове, нападаху бесно један другога, хуљаху на Бога, презираху светињу, разуздани на свако чудо и покор.

Стискиваше очи, приклањаше на њих вреле дланове, час опет, пружајући руке, тераше од себе кржаве утворе — узалуд! На против, све се јасније истицаху, све разговестије слушаше гласове клетве, који падаху као жар на његову душу; све јаче викаше глас савести:

— Ти си крив!... проклет био!...

— Краљ је опростио... — понављаше Винч шапнатом, бранећи се.

— Краљ... да! али јесу ли ти опростили тисуће жртава? Гледај!...

И опет се, пред укоченим оком Винчевим, расиваше кржава слика.

С бојишта устајаху мртваца истргана тела, просуте утробе, размрсканих лобања. Устајаху и пђаху к њему, бризгајући на њега крвљу из својих рана; мртвим очима гледаху му у дубљину душе. Винч виђаше, како из тих очију стадоше цурити сузе, испрва полахко, после све бујније, док с њима са свим не исцурине зенице и остадоше само јаме у лобањама, црне, дубоке, велике. С мртваца се спузаваше израњено и сагњило тело, отпадале месо на комаде и остајаху голи костури... читава гомила костура, који шклоцаху сухим костима, шкргутаху некеженим зубима.

Силом откиде Винч свој поглед од тога видика и преврну се на другу страну; али онде опази другу гомилу, живих људи, али исто тако страшних. Беше то као одсев онога, што му је приповедао гласник, који дође из Великопољске. Оним скелетима трчашу хрипе, гоњене очајањем или лудилом, — мушкарци, старци, жене и деца. Све то гладно, мршаво, с огњем мржње у оку, с пеном на устима, с дреком проклетства.

(Наставиће се.)

Између тих костура и живе гомиле стајаше Винч. И виђаше, како се сваким часом, све већма примиче к њему та дивља навала; јурила је без памети управо на њега. За тињи час беше већ на земљи, под ногама те силесије. Осећаше на себи, на живом свом телу, како га газе, ломе му кости, можда и лобању, гњаве груди и срце, а не одузимају живота. Испрва га пригњечено грдан терет, после осети бол у костима, које пуцаху, а после му читаво тело постаде једна рана, коју бесна гомила, час по час, раздираше ногама. Хтеде да умре, а није могао. Нестало му сапе, а дихао је; очи му извадише из главе, а те очи све виђаху; мозак му разгазише, а он је све разумевао и чуо сваку клетву. Чуо је дивље вијање живих и шуштање костију на костурима.

Док се није најзад све спојило, замутило у једном хаосу, све заклонила кржава румен, све заглушио силни шум, као шум узбуркана океана. Винч се прену и ђини с постеле.

Беше зора. У нејасној светлости јутарњој опази Винч бастије краљевскога замка, увијене провидном маглом.

Стресао се и задрхтао.

— Идем онамо, — рече сам себи. — Краљ нека ми даде књигу ироводницу... Морам ићи у Познањ, — хоћу да видим својим очима!

Дрса то беше одлука, ал се Винч не трже патраг. Скупив оружану пратињу и снабдевен краљевском заповешћу, одјезди сутра дан из Кракова, да се својим очима увери, да ли је истина, што су му говорили о пустоши и невољи, да ли су море, које га прогањашу, доиста одсев јаве.

ЖЕНСКИ КАРАКТЕРИ У СТАРОЈ ВИЗАНТИЈИ

(Наставак)

Атенајида

Прва слика приказује нам племениту женску главу. Лице је ванредно лепо, попреје има неодољиву драж. Без сваке сумње, то је лик, како би га приказали велики грчки мајстори, да човечанство ужива у том салику женскога божанства. Па ипак издаје к небу подигнуто изражено око и црта бона осмејка око најсавршени-

јих уста, јесте лепу жену, али и жену, која мисли и осећа, жену, у које је срце отровано, у које је душа распорена.

Изгледа скоро као лик хришћанске мученице, која, прожмана дубоким религијозним уверењем и чврсто верујући у очитовање божје, са тихом, племенитом ресигнацијом гледа смрти у очи. Или је то можда лик оне чувствене Ипати-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ије, која мушки срчано бранећи своје филозофске принципе под хришћанским рукама пушта душу?

Није ни један ни други а ипак има нешто и од једног и од другог. У том лику, који тако живо приказује унутрашњу душевну борбу, чежњу за спознањем истине, дубоку тугу због бескорисне борбе духова, наду на најзадашње искупљење и крај мучне борбе, чини се гледаоцу да онажа једаред хришћанску, други пут опет поганичку мученицу.

И јесте то мученица, но не мученица, коју растрзају дивље зверке и која умире од удараца фанатичне гомиле. Њено је мучеништво царски дијадимат, који као неспособан терет терети лепу њену главу а помножава душевну борбу у унутрашњости јој. Да ли ће доживети краја својим мукама? Да ли ће и за њу сванути дан, кад ће крај ногу својих видети сломљене златне ланце ронске? Да ли ће бој, што у њених грудих тако жестоко бесни, икада престати те се растворити у дивну душевну хармонију?

По дајте најпре да исприповедим историју лепе Атенајиде, чији лик овога часа помотримо, па ћете у њој наћи жељена одговора.

Давно се већ у римској држави беше променило све, кад је Теодосије II, унук великога Теодосија а син славне Елије Евдоксије године 408 ступио на престо Византије. Није толико подела државе на двоје допринела те се из основа изменила физиономија светскога царства, колико је велики верски преврат државу и друштво одвео на нове стазе те створио нове назоре. Гоњено и триљено хришћанство постаде веровладарицом, па и ако је декрет, којим је цар Константин хришћанство на место погаништва поставио био државном вером, нашао у Јулијану Отпаднику жестока противника, то се ипак није могло више ни сумњати, да је најзадашња и одлучна победа нове цркве била већ чин, против кога се могао дићи само онај, који се у трепутку непојмљиве заслепљености осмелио, да задржи наравни ток ствари. Нагло се промениле улоге а с њима и сценерија. Од гоњенога хришћанства постаде вера владарица, од господарице поганичке вере постаде најпре триљена, па затим гоњена поганичка јерес. Ако су пре потребни

¹ Ипатија из Александрије била је ћерка математичара Теона а жена филозофа Исидора и одликовала се лепотом и моралношћу. Кад је године 415 после Христа букнуо народни устанак услед тога, што су Чивуте прогањали, убије њу као учитељицу филозофије фанатичко хришћанско становништво.

били едикти толеранције, да се не гоне Хришћани, то су сад такви едикти били једина заштита за гоњене присталице погаништва. Било је довољно мало столећа па да се уведе промена у светском реду, какву донде а и од оно доба није у такву обиму доживело човечанство.

На жалост је хришћанска црква, сад наједаред поносна носилица новог моралног реда у свету, добивши првенство изгубила свој симпатични младачки лик. У борби, коју јој је сад ваљало издржати, да би учврстила своју власт не као религија у ширем смислу, него као црква у ужем смислу, на жалост се латила и оних средстава, којима се некад послужило погаништво, кад је ваљало сузбити божанствену науку Спаситељеву. Догме и култи, саборски закључци и верски чланци, дефиниције и тумачења дођоше на место првашњих простих наука. Прва последница те метаморфозе беху разилажења у мишљењу међу самим хришћанима, цепања у црквене фракције, устанци и побуне, борбе и ратови, с којима се по нужди пађоше и сви они изгреди, којима је тадашњи римски свет сам себе понижавао. Колико се Хришћани, док су били гоњени и потиснути, свим врлинама одликовали над поганицима, толико им морално стање постаде слично стању поганика, од како хришћанство постаде вера владарица у римском царству. Претеривање у аскези и непоштовање брака потпомоглоше неморалност, владу у држави фанатизма. Вера у то, да се савршено схватило, како ваља решити светске заговетке, одстранила је не само сваки осећај смерности и скромности, него је људе начинила и суровима, без осећаја и свирепима према сваком, у кога нису имали вере да ће оно схватити, т. ј. према свим иноверцима.²

У оваким приликама није било чудо, што је већ Теодосије Велики године 380 могао издати славни онај едикт, којим се сваком римском грађанину налаже да прими хришћанску веру. Тај се едикт свугде извео, па ипак је било још много Римљана и Грка, који му се нису хтели покорити. Нарочито се није повиновала Грчка, којој су становници још једнако жртвовали боговима и држали се старих филозофских наука.

Велика школа у Атини још је једнако важила као расадница јелинског образовања па чак су и хришћански теолози из Атине набављали

² Otto Henne am Rhyn. Die Frau in der Kulturgeschichte. Berlin. 1892.

потребно знање, које их је оспособљавало да делују као учитељи и беседници. Један од најпознатијих филозофа у оно време на оној школи био је софиста Леонтије. Он је опште важио као један од највећих зналаца; као зрело богат човек био је и иначе уважен. Ну највећа му је дика била његова лепа и духовита ћерка Атенајида. У поганичкој вери однегована, под унутршњом очевим посвећена у мистерије филозофских знаности, била је Атенајида скроз и скроз образована те је међу вршњакињама својим светлила као ретка звезда. Појезију и риторику знала је у прсте, бавила се вештинама и проучавала је знаности. Ретко је зацело игде било спојено толико женске умилности и научности, чедности и слободе духа, женске скромности и самосталности у једном једином лицу, као у Атенајиде, те славне ћерке славнога оца.

Још је рано сазнала и за принципе хришћанске цркве. Прелаз са Платона на науке хришћанства није јој био тежак. Проста па ипак узвишена наука Назарећанинова допала јој се. Ма да је била незнабошкиња, ипак се као филозофкиња дивила науци Христовој па често се дешавало, да је у разговору с оцем изјављивала своје назоре о том.

Тада се догоди нешто неочекивано. Њен отац Леонтије умре те се у породици изроде распре о наследство. Атенајида мораде право своје тражити у престоници. Са својом тетком, очевом сестром, оде у Цариград, да онде цару преда своју молбеницу.

Како ли је морало бити у души младој филозофкињи, кад је ушла у престоницу источног римског царства и познала живот у њој. По

улицама је беснело верско трвење и борба странака. Још је становништво било под утецајем страшнога устанка, који је букнуо, кад је Аркадије Аријанцима хтео понешто да попусти а патријарх се Јован Златоусти томе опрео. Још се једнако говорило о том, како је царица Евдоксија изгнала тога великога човека и још се једнако кувало у циркусу и по црквама у Византији.* Тавница и смрт чекала је ревностнога противника а изгнанство и есекомуникација свакога, ко би покушао да се опре моментаној догматско-црквеној струји. Док је у вароши беснео бој о догме, дотле се млади цар бавио решавањем богословских питања. Теодосије II био је учен, али слаба карактера и неверљив, те се дао да га у свему руководи старија му сестра, енергична Аугуста Пулхерија. Не он, она је управо била владар и под њеним се надзором млађани василеј васпитао у побожности и моралној чистоти. Царски двори у Византији личили су манастиру, у којем се без престанка моле Богу. Ту је било седиште праве цркве, не ортодоксије, у чијем се духу управљало великом државом. Пулхерија је била душа двора и државе и мора се признати, да је та чудновата жена, ма да би је човек са слене јој верске ревности кадар био и осудити, ипак с друге стране престолу Теодосија II била заиста на дику. Двор у Византији никад није био једноставнији, никад није имао мање захтева, никад није у њему владао строжији морал, као баш онда, кад је њиме управљала побожна и строга Пулхерија.

(Наставиће се)

* Leopold Ranke. Weltgeschichte. IV. I. Leipzig 1883.

КЊИЖЕВНОСТ

La vérité avant tout

У прошлогодишњем „Стражилову“ (бр. 18. 19. 20.) написао сам оцјену ст. слов. граматике од г. Љ. С—ћа, израђене „по Лескину“¹. Мислим да сам доста

¹ Говорећи о потреби Брозове ст. слов. граматике у Хрвата, заборавио сам ондје напоменути Дивковићеве Облике ст. слов. језика, али ствар се не мијења, јер по Јагићеву мишљењу није ни та школ. књига вриједна. в. Archiv VIII. 141.

јасно и ако укратко показао њезине празнине, недостатке, и што је главно: неразумјевање Лескина, за чије се име заклонио г. С—ћ. Одмах за тијем написао је и г. Живановић своје примједбе, и показао такође некоје погрешке, што по ствари што по језику, којих би најмање смјело бити у школској књизи. О научности код такова посла не може бити ни разговора, и о томе ће се сваки увјерити, ко

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

поне савјесно проучи ту књижицу и испореди са Лескином. — Али ипак није тако. У пошљедњем „Архиву“ (XV. 2.) написао и г. Облак њеку рецензију у 37 редова, нестварну да речем, јер ту се ништа не доказује него онако на браву да му вјерујеш, — и пронашао у г. С—ћа „јасно и научно разлагање“, што и г. Р. у „Стражилову“ (о. г. бр. 4.) приказујући исту свеску „Архива“ онако задовољно истиче. — Али да оставимо на страну то књижевно пријатељство (јер пријатељство је свакако лијена ствар), па да видимо како суди г. Облак о поменутој ст. слов. граматичи г. Љ. С—ћа.

Био је, вели, пријатно изненађен von der leicht fasslichen und doch wissenschaftlichen Darstellung, ... die der Verfasser trotz der sehr knappen und kurzen Ausdrucksweise zu erreichen verstand. Тешко је, вели, резултате научне изнијети пред омладину тако, да их лако разумије, а не запасти при том у пространо разлагање, али баш у том заслужује књижица сваку хвалу. Тако треба и њекоје мале нетачности, како му се чини, одбити на рачун der .. hie und da doch zu kurzen Fassung. Међу те нетачности рачуна он die Angabe, das *on* zu *zi* wird, oder dass das *л* in *имл* aus einfachem *en* hervorgegangen sei. Онда би хтио да су мало протумачени они mit einem Sternchen decorirte, aber niemals vorhandene Spukgebilde wie *иекѡахъ*. Преко тијех малих недостатака без штете ће, вели, ученици уз тумачење ваљана учитеља пријећи, али допустно би себи einen leisen Zweifel, ob wirklich alle Lehrer diese Ungenauigkeiten richtigzustellen verstehen. Тумачење аориста *басъ* од *бодсъ* рачуна милостиво у штамп. погрјешке. Хвали што су изнесени многи примјери уз парадигмата и уз поједине партије, спомиње обраду слож. глаг. облика као практичну па тако и примјере на завршетку књиге (не говорећи ништа о коректности и не разбирајући докле иду ти примјери, јер их свакако није ни читао), и најпослије не свиди му се Лескинова подјела глагола (да ли и Лескин учи да *дѡла-гу* нема наставка за инф. основу?), јер је одвећ компликована (für diese Stufe des Unterrichtes), и ученици ће је само уз помоћ ваљана учитеља разумјети. — Тако г. Облак, а г. Р. као да је још више прегонио, приказујући у 4. бр. „Стражилова“ пом. св. „Архива“. Ту се вели: „Особито истиче јасно и

научно разлагање у овој књизи“...., па онда: „Једино му замера што је код глагола узео Лескинову поделу“ и т. д. У истој свесци „Архива“ је и Ђорђевићев реферат о првој књизи српских нар. пјесама, коју је уредио г. Љ. С—ћ, па ево како г. Р. приказује о томе у „Стражилову“: „Реферат (Љ. С. Ђорђевић) замера издавачу (Љ. С—ћу) што није *мало више* пазео на критичност издања“. Како према овоме изгледају фактичне ријечи Ђорђевићеве: *Man hätte nur dieser textkritischen Seite der Ausgabe mehr Aufmerksamkeit schenken sollen, denn Vieles wurde ausgelassen* (Archiv XV. 2. стр. 275.). Онда долази гомила поправака у том правцу. Иза тога вели г. Љ—ћ (стр. 277.): *Es ist recht zu bedauern dass diese Ausgabe der Volkslieder nicht frei von Druckfehlern ist. Denn zu den 25 Druckfehlern, die vom Herausgeber selbst corrigirt wurden, sind noch sehr viele hinzuzuzählen*²; па онда још већа гомила поправака у том правцу. Ја не знам шта се друго може тражити од једног издавача туђег посла него да буде без тијех погрјешака, које г. Љ—ћ једанпут означава са „многo“, други пут са „врло много“, — и како према свем том изгледају ријечи г. Р. „што није мало више пазео“? — Види се да та господа један другом каде, само да су то оставили на само, а не да се у јавности замеће траг истини, јер, хвала Богу, знадемо и ми читати. Али да прекинемо с тијем, јер сад нам је већ јасна ситуација, па да се обрнемо г. Облаку.

За *имл* хтео је рећи да није од *и-мен него од *и-мен; за *он* — ж мисли сигурно асс. pl. рабъ т. ј. пут: *рабонс — *рабунс — *рабунс — *рабун — рабъ, дакле опет хоће да рече да је и овдје *зи* од *он* или *ун*. (Испор. на стр. 6. у С—ћа, гдје се говори о промјени самогласника иза непчаних сугласника, дакле како н. пр. „*зи*“ које је постало из *он*“ бива иза непчаних сугл. *л*, а то је асс. pl. мушких О-основа). Најпослије аорист *басъ* није од *бодсъ него од *бодсѡ (то је хтио рећи). Дакле у цијелој књижици поправио је г. Облак цигле три дужине, без којих је могло слободно остати, јер ће ђак и с тијем дужинама исто толико разумјети ствар као и без њих. Крупнијих погрјешака дакако

² Има их до 250 (в. „Јавор“ о. г. стр. 36.) На интерпункцију није такође пажено, so dass sie oft bei denselben Versen verschieden ist. („Архив“ стр. 285.)

није нашао, које би одбио барем на рачун *der zu kurzen Fassung*. Што се у § 2. индиректно учи да у грчком имају слова ч, ц, ђ; у § 19 да у крѣстити — ѝ није имало никакву гласовну вриједност; што се на стр. 9. говори о „именичкој“ промјени (Леск. Decl. der Nomina); на стр. 10. о основи рабѣ —³; што се цијенају О-основе на двоје (као да је Лескин по родовима дијелио); што се „по Лескину“ у-основе стављају међу конзонантичне, а gen. sg. црѣкѣве тумачи из *црѣкѣе (према томе и бѣ-енѣ из *бѣ-енѣ); што се за основу компаратива меће наставак -ѣјѣ-⁴; што је сложена деклинација скроз рђаво протумачена; што се инфинитив и супин зову „начинима“, аорист „пређашњим свршеним“, а плусквамперф. „давнопрошлим“ (тако се ваљда још прије по вијека учило); што се у §. 169. учи да се секундарни наставак у 1. л. једн. „стопио“ с крајњим гласом од основе у ѝ; што се императив тумачи (§. 190.) да се од основе сад. вр. мијења крајњи глас на и, а у двојини и множ. на ѣ, или у сва три броја на и; што имперфекат није никако протумачен (исп. §. 191. 211.); што је Лескинова подјела глагола нагрђена (дѣла-ти нема по г. С—ћу наставак за инф. основу а хвали-ти има!!!); што плѣти има сад. вр. плевж (стр. 47.); што цѣлѣти значи „лечити“ (стр. 61.); што су примјери на завршетку без критике и непотпуни и т. д. — све је то г. Облаку или научно, или пука ситница према онијем трима дужинама његовим, а мора се већ и онако одбити на рачун *der zu kurzen Fassung*.

Нама је заиста чудно то начело г. приказивача. Запети за оне три дужине, које не ће ама ни за длаку раширити грам. знање једнога

³ H. Hirt (Zu den slavischen Auslautgesetzen), који са великом вјеројатношћу доказује *dass betontes -o als -o erhalten blieb, unbetontes zu -ъ wurde*, на nom. sg. рабѣ тумачи из праслов. *ǫrbos, ипак са резервом обилази тумачење Лескиново: да је nom. sg. рабѣ за право акузатив. Нека је рабѣ и nom. али основа је рабо-. (cf. Indogerm. Forschungen II. стр. 345. и д. стр. 360.)

⁴ Лескин учи да се адјективна основа свршава на ѣ, а наставак је за осн. компаратива само -јѣ-; по г. С—ћу ѣ припада наставак; сигурно и то на рачун *der zu kurzen Fassung*. За то ѣ читамо у Вругмана да је = индогерм. *e*, und es kann kaum einem Zweifel unterliegen, dass diese Comparativbildung dadurch entstanden war, dass das Suffix -ies- an den instr. sg. der O-Stämme auf *e* antrat“. . . . (Grundriss II. 410.) Једно од овог двојера је научно, а које је, то ћу оставити г. Облаку да ријеша.

гимназијалца, а све ово напријед пропустити и одобрити; не само то, него још говорити о научном и јасном разлагању. Кад се г. О. већ задржао на страни б. и запео за оно „ѝ од он“ [м. он(с) — љн(с)], онда је требао на тој страни и то опазити да нема тог метода, који би допустио да се говори у школекој књизи о „ѣ које је постало из *au* или *ou*“, о „ѣ које је постало из другог *e*“, о „ѝ које је постало из он“, и о „ѝ које није постало из он“, (ово је врло прецизно и научно!), особито кад напријед нема систематски израђене фонологије, и кад нема никаквог путоказа (а не може га ни бити у шк. књизи) за такове прилике. Шта значи то „које је постало из овог — из оног“ или још „које није постало из овог“ и т. д.? Шта је добио ученик тијем празним ријечима, особито у гимназији, гдје се без потребног знања других језика не може то ничим расвијетлити ни потврдити. Мјесто што је поправио оно „ѝ од он“ требао је све такове параграфе уништити, а кад већ поправља, онда како је могао према томе поднијети:

1.) да се према § 169 тумачи аорист н. пр. везѣ од *везом — *везон: да се лични наставак стопио с крајњим гласом од основе у ѝ, кад ту о „стапању“ нема ни помисли⁵ него од *везон *wird o eine Stufe nach u* (ѣ) *verschoben*: *везѣн, па онда -ѣн *verliert sein u* (Lesk. стр. 19). Кад дакле од -он буде -ѣн, а н отпадне, да ли то онда чини појам „стапања“ од -ѣн (-ом)? Ако тамо није ѝ од он него од он, онда се ваљда не смије ни овдје говорити о стапању. Ако и ово иде на рачун *der zu kurzen Fassung*, онда је за оно још јачи тај разлог, гдје би се морала тумачити процедура: рабонс, рабунс, рабѣнс, рабѣн, рабѣ.

2.) кад је допустио да се говори о томе кад је ѣ постало од *au*, *ou*, или од *e*, како је онда могао поднијети да се императив н. пр. бери тумачи од беро с промјеном од о на и, кад је на беро- дошао још знак за оптатив *i*, па тек од *oi* у једној прилици и, у

⁵ Г. С—ћа је помело то што Лескин вели (на стр. 99) за секундарни наставак -m — (enthalten in -ѣ) али то треба разумјети; јер ваљда тек не ће Лескин на једном мјесту једно (стр. 18—19) а овдје друго. Овдје се има разумјети само онај утјецај, што га m оставља за собом (eine Nachwirkung in der Nasalfät oder sonstigen Veränderung des vorangehenden Vocals; стр. 18). Тај утјецај назала са свијем пориче H. Hirt, J. F. II. 345. 350.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

другој? (према различитом акценту, како се мисли)? Ми са нашим обичним умом не разумијемо тај метод: у једној прилици говорити о *ѣ* кад је од *oi*, а ондје гдје се има показати слична прилика бјезати од *oi*, па мијењати темат. вокал *o* на *ѣ*. (По којем је то закону?) Или једно или друго; трећег пута нема, а не ће га ни г. Облак пронаћи.

Ја не мислим овдје понављати свега онога, што сам већ једном написао; нити је то потребно, нити се може, нити ми се хоће. (Коме је стало, молим да испореди.) Мени не треба ништа него да се њешто више задржим код сложене деклинације (у г. С—ћа), што је важно и ради српскога језика, па ће се најбоље видјети шта све може поднијети г. Облак.

Већ сам улазак у „сложену промену“ врло је „јасан“ и „логичан“, као што је то добро опазио г. Живановић. Ту се каже (§. 139.):

„По сложеној промени мењају се кад су у одређеном виду прости придеви“. . . Кад су у одређеном виду не могу бити прости; нама је то јасно. Али и то ћемо одбити на рачун *der zu kurzen Fassung*, него ово је главно. Г. С—ћ прво каже како постаје одређени вид: „кад се на неодређени дода заменица и. *т-е, та*, (за коју у § 133 учи да је — који, је, ја!) па тако се и у свима осталим падежима на падеже именичке промене додају падежи те заменице“ (§ 140). Дакле: на именске падеже додају се падежи замјенице у свијем осталим падежима сложене деклинације. Али одмах у § 142. њешто друго, што се овому у § 140. противи. Ту се опет учи да се падежи замјенице не додају на падеже именске него на основу, и то: у 6. пад. једине за мушки и средњи род, па онда (у § 143.) исто тако у 3., 6., (??) и 7. пад. множине и 3. и 6. двојине. За тијем у § 144. учи да се у жен. р. у 2., 3. и 7. пад. једн. не додаје цео облик заменице *та: т-еѡ, т-еи*, него само *ѡ, и*“; (а гдје је 2. и 7. пад. двојине; да ли је ту *новоу-т-ею* или *новоу-ю*? Дакле то је теорија у г. С—ћа, о којој г. Облак ни ријечце, јер све погрешке, које се овдје ни по којем начелу не могу оправдати, дакако много су мање од оне његове три дужине.

Лескин у граматици (стр. 86.) прије свега учи, да се у свијем падежима сложене декл. додају падежи замјенице на номиналне паде-

же адјектива, а нигдје на основу, па упућује на своју Declination стр. 131, где је ту ствар јасно протумачио (противно Миклошићу) и одредио један принцип за све падеже слож. деклинације; падежи на падеже. Облици, у којима се не виде јасно оба падежа, настали су или дисимилацијом сличних завршетака у оба дијела, тако да се завршетак у средини губио, или дисимилацијом у самој замјеници (скресавање замјенице у 2., 3., 6. и 7. пад. једн. жен. р. и у 2., 7. пад. двојине), или аналогичном слож. облика једно према другом или према прономиналној деклинацији. Ево тијех привидно неправилних облика:

instr. sg. м. и ср. р. добръ-имъ од *добръ(мъ)-имъ*, дисим. сличних завршетака и дуђење *ѡ* у *ѡ* као у *nom sg. м. р. добръй* од *добръ-й*.

dat. pl. добръ-имъ од *доброумъ-имъ*, дисим. и по аналогичи *instr.*

loc. pl. добръ-ихъ од *добръхъ-ихъ*, дисим. и по аналог. *gen. pl.* (гдје су јасни падежи оба дијела: *добръ-ихъ*, дуђењем *добръ-ихъ*), јер су *gen. и loc. и онако једнаки у проном. деклинацији.*

dat. instr. dual. добръ-има од *доброума-има*, аналогичном дисимилација.

Снага аналогичије и изједначавање облика према проном. деклинацији види се лијепо у *dat. instr. loc. pl. и у dat. instr. dual. жен. рода*, гдје нема посебних облика за жен. род. Требало би:

dat. plur. добраумъ-имъ, отуд би било *добра-имъ*; *instr. добрауми-ими* = *добра-ими*; *loc. добраумъ-ихъ* = *добра-ихъ*; *dat. instr. dual. добраума-има* = *добра-има*; свијех тијех падежа никако нема, него и за жен. род су исти као и за друга два рода, а то може бити само према проном. деклинацији, гдје то исто налазимо.

У жен. роду у *sg.* била је дисимилација („Formverkürzung“, Handbuch, стр. 86.) у самој замјеници: *gen. добръ-ѡ* мјесто *добръ-т-еѡ*; *dat. loc. добръ-и м. добръ-т-еји*; тако *instr. добръ-ѡ м. добръ-т-еѡ* или (према другом номинал. облику) од *доброѡ-т-еѡ* — *доброѡ-ѡ* на онда *доброѡ*. — Тако дакле стоји по Лескину, по науци и по истини; а како је у г. С—ћа, то емо видјели.

Сад рецимо да г. С—ћ није прихватио начело Лескиново. Добро. У њега има, рецимо,

главно правило, по којем долазе падежи замјенице на падеже номиналне. (§ 140.) Против тога правила имају онда „изузеци“, (§ 142., 143.) гдје се означавају слож. падежи, у којима падеж замјенице долази на основу номиналну. Добро. Шта ће онда међу тијем „изузецима“ instr. pl., гдје је јасно као сунце да је дошао падеж на падеж: добрѣ-ими. Да није овдје имао на уму жен. род, кад му у мушком и средњем није јасно? Али зар добрѣ-ими за жен. род може постати од добрами-ими или од добра-ими? Даље: кад г. С—ћ не спомиње међу „изузецима“ (свакако бар у § 144.) dat. instr. loc. pl. и dat. instr. dual. жен. рода, онда значи да се сви ти падежи владају по главном правилу т. ј. падеж на падеж, и онда бисмо имали облике: добра-имѣ⁶, добра-ими, добра-ихѣ и т. д. а не до-

⁶ Управо по његову правилу: добрамѣ-имѣ, добрами-ими и т. д.

Ср. Карловици

брѣ-имѣ, добрѣ-ими и т. д. као што доиста јесте. Па шта онда дакле? Absurdum.

Могу слободно рећи да је у г. С—ћа свака партија тако поуздано обрађена, а ако је г. Облаку све то јасно и научно, то је онда свакако свједоџба његова здравога укуса, о чему није наше распитивати.

Него ми нити смо прије нити се можемо сад дуже задржавати око појединости у овој књижици, које би се морале поправити, ако хоћемо поуздану школску књигу. Вриједно би ипак било загледати у још погдјекоје параграфе, па да се види шта све ту има и шта нема: разумије се само према оквиру школске књиге и према начелу једнакости, — али то до друге прилике и до потребе, а мислим да ће и овдје вријеме многу „јасноћу“ разбистрити и многу „научну“ просвијетлити. — Још би њешто било вриједно испитати: до којих граница може допријети пријатељство у науци?

Рад. Врховац

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

✠ У Српску Књижевну Задругу уписало се близу 5000 чланова, те изгледа, као да ће Српска Књижевна Задруга прештампати овогодишња своја издања, јер нови чланови непрестано стижу.

✠ Пера Тодоровић, власник и уредник „Малих Новина“, позива на претплату на „Зимзелен“. У позиву се вели: „Зимзелен ће доносити одабране приче и романе, наше и стране, а на крају ће бити увек и по која здрава и духовита пошалица“. „Зимзелен“ ће излазити сваки други дан. Цена му је за Србију 12 а за стране земље 25 дин.

✠ Изашла је седма свеска Летописа Југословенске Академије. У овој је свесци изнесено друштвено стање и рад прошле године. Између осталог важан је чланак дра Фране Рачког „Осврт на двадесетгодишње деловање Академије“.

✠ Први број „Јавора“ доноси писмо Ч. Мијатовића М. Ђ. Милићевићу. У овоме писму говори Мијатовић о својој приповести „Рајко од Расине“ тумачећи јој поставак.

✠ У трећем броју „Босанске Виле“ оцењује Ст. Стојковић бугарски „Сборникъ за народни умотворенија, наука и књижевина“.

✠ Изашла је трећа књига Књижевних радова Н. Дуцића. У овој су књизи: I Биљешке о Црној Гори; II Бој на Граховцу 1858 г. III Бој у Крњицама 1861 и 62 г. IV

Покрштење потурица у Васојевићима 1825—1857; V Божић у Црној Гори; VI Путовање кроз Црну Гору; VII Колацини у Херцеговини.

✠ Прошле године подигнут је списменик Хајдук-Вељку. Сада пак хоће његова породица да изда књигу „Хајдук Вељко и његова браћа“. У позиву на претплату вели се, да ће у овој књизи бити штампана сва писма, дипломе и документи, који се налазе у оригиналу код породице хајдук-Вељкове.

У првом броју „Јавора“ штампана је оцена на Пасарићев чланак: О hrvatskom pravopisu, о коме је и „Стражилово“ више пута где што напомињало. „Овај чланак — вели „Јавор“ — није писан научном збиљом и пуном трезвеношћу“.

— Српска Књижевна Задруга јавља да ће се кроз који дан послати отштампани спискови свима, који су новац купили, а уз једну књигу биће спискови и повезани. Због елементарних негода није могао књиговецу на време стићи из Енглеске материјал потребан за тврд повез и е тога још све књиге нису повезане. Чим и остатак буде готов, одмах ће се разашљати.

— Маршал Мак Махон полази сад марљиво народну библиотеку у Паризу и онде се забавља проучавајући списе о ратним догађајима, у којима је и сам учествовао. Белешке и изводи, што их онде вади из тих списа, послужиће му да доврши своје успомене.

САДРЖАЈ: Песништво: Света књига. Црна птица. Мој цветак. Моја звезда. На леду. Шенула. Мрки вук. — Поука: Женски карактери у старој Византији. — Књижевност: La vérité avant tout. — Ковчежић: Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића.

Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.